

HRVATSKI JEZIK U BOSNI I HERCEGOVINI

(Vlado Pandžić: *Pouke i muke po hrvatskome jeziku u Bosni i Hercegovini*, Hrvatski leksikografski institut Bosne i Hercegovine, Mostar, 2006.)

Iz duga zavičajaju nastale su brojne vrijedne studije koje su dio mozaika što ga nazivamo hrvatskom kulturom. Takva je i knjiga *Pouke i muke po hrvatskome jeziku u Bosni i Hercegovini* Vlade Pandžića, plod dugogodišnjega proučavanja poučavanja i učenja hrvatskoga jezika, u ovoj knjizi usredotočena na prostore Bosne i autorove rodne Hercegovine.

Knjiga počinje rečenicom koja jasno naznačuje, a u poglavljima što slijede i potvrđuje autorovo motrište: „Hrvatska pismenost i školstvo i u hrvatskim zemljama Bosni i Humu (od 15. stoljeća Hercegovini) dio su zajedničke hrvatske pismenosti i hrvatskoga školstva.” Građa se raspoređuje oko dva glavna toka. Jedan je prikaz hrvatskoga školstva i učenja hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini od samih početaka, koji sežu u 12. st., do najnovijega doba – posljednjega desetljeća 20. st. Drugi produbljuje spoznaje o pojedinim vidovima učenja hrvatskoga jezika i o njegovim učiteljima: prikazuje se prosvjetni rad jezikoslovaca i prosvjetitelja – franjevac Andrije Kujundžića, Stjepana Marijanovića i Grge Martića, ocjenjuje doprinos početnice fra Ivana Franje Jukića, te obrazlažu *Pismo i grafija hrvatskih školskih knjiga u Bosni i Hercegovini u prvoj polovici 19. stoljeća*, zatim *Hrvatske početnice u posljednjim dvama desetljećima turske uprave* i program književnosti (naučne osnove) u Franjevačkoj gimnaziji u Visokom. Oba se toka slijevaju u jedno – u cjelovitu sliku o hrvatskome jeziku u Bosni i Hercegovini.

Ponajprije se iz povijesnoga pregleda razvoja osnovnoga i srednjega školstva ocrta golema uloga franjevac u očuvanju hrvatskoga jezika kroz stoljeća. Došli su 1291. „i od tada su svoju sudbinu povezali sa sudbinom hrvatskoga katoličkog naroda”. Vlast se mijenjala, ali franjevci su ustrajali u svojoj misiji – unatoč, kako u naslovnoj sintagmi stoji – mukama po hrvatskome jeziku, što, uči nas povijest, možemo čitati i kao mukama po hrvatskome puku.

Franjevci su skrbrili o školstvu i postigli zavidne rezultate. Tako su, navodi se u knjizi, na svršetku turske vlasti u Bosni i Hercegovini (1878.) postojale 54 hrvatske osnovne škole – 48 franjevačkih i 6 časnih sestara milosrdnica za školovanje ženske djece. Hrvata katolika bilo je tada u Bosni i Hercegovini oko 210.000. Franjevci su držali i srednje, humani-orne škole.

Knjiga nadalje donosi uvid u to što se događalo s hrvatskim jezikom u razdobljima različitih državnih tvorevina u čijem je sastavu bila Bosna i Hercegovina: za austrijske vlasti, kada se nastavni jezik nazivao zemaljskim i bosanskim jezikom; za Kraljevine SHS, kada su oazama hrvatskoga jezika bile tri katoličke gimnazije, nadbiskupska gimnazija u Travniku, te franjevačke gimnazije u Visokom i na Širokom Brijegu, zahvaljujući kojima nije prekinut kontinuitet učenja hrvatskoga jezika; za Banovine Hrvatske, kada je hrvatski vraćen kao nastavni jezik i kao nastavni predmet. Saznaje se i to da su se upravo profesori navedenih triju katoličkih gimnazija usudili izraziti nezadovoljstvo i protivljenje ustaškoj jezičnoj politici i korijenskom pravopisu, a podastrijete su i do danas nedovoljno poznate činjenice o počinjenim partizanskim zločinima nad hrvatskim katoličkim (i bošnjačkim) profesorima.

U posebnom poglavlju prikazuje se razdoblje od 1945. do 1990. – razdoblje srpskoga jezika ijekavskoga izgovora, u kojemu će čitatelj naći mnoge, još nepoznate podatke o više ili manje prikrivenim načinima provođenja velikosrpske politike u nastavi, kako se redom nazivao jezik u Bosni i Hercegovini: srpskog (ili hrvatskog), narodnog, našeg jezika i od 1953. srpskohrvatskoga, službeno, ali u praksi srpskoga ili es-ha jezika. Dogodilo se zapravo to da Hrvati u Bosni i Hercegovini nisu imali gdje ni od koga učiti hrvatski jezik. Stoga posljednje, vrlo zanimljivo, ali i potresno poglavlje, *Izbjegla (prognana) djeca iz Bosne i Hercegovine i učenje hrvatskoga jezika*, u kojem se donose rezultati provedenoga istraživanja u zagrebačkim školama, te navode učeničke izjave – odgovori na pitanje *Izjavila/izjavio si da ti je hrvatski jezik kao nastavni predmet izrazito težak. Zašto?* – svjedoči o posljedicama takve državne i jezične politike.

Vrijednosti knjige pridonosi iscrpan popis literature na koju se autor poziva i koju citira: više od četiristo bibliografskih jedinica, što pokazuje temeljito poznavanje materije i utemeljenost prosudaba na činjenicama. Vrijedni su i podatci o metodama poučavanja što su ih primjenjivali benediktinci, prvi učitelji hrvatskoga jezika u 12. st., zatim o prikrivanju propovjedničkog vježbanja i učenju govorništva koje se prenosilo iz sa-

mostana u samostan kao svojevrsna tajna, te druge zanimljivosti kojima knjiga obiluje.

Valja istaknuti i misao što se nenametljivo provlači cijelom knjigom, a odnosi se na poziv učitelja hrvatskoga jezika. U knjizi se s posebnim poštovanjem govori o učiteljima hrvatskoga jezika, poseban se dignitet pridaje tom pozivu. S druge strane, prešućivanje i umanjivanje sebe da bi se dao prostor drugome, opasnosti su koje nosi današnje vrijeme globalizacije i demokracije, te proklamirane tolerancije. Tanka je nit koja određuje pravu mjeru, a ova knjiga ide u red onih koje nam pomažu da tu mjeru uspostavimo. I to je, držimo, jedna od njezinih pouka.

Jadranka Nemeth-Jajić